

پارامترهای جامعه‌شناختی موثر بر توسعه نیافتگی ایران از منظر نظریه پردازان ایرانی

فرید عباسی^{۱*}، علی عباسی^۲، سینا عباسی^۳

(faridabbasi@mail.um.ac.ir*)

چکیده

مطالعات توسعه از دهه ۱۹۴۰، نخست در حوزه علوم اقتصادی و با تاسیس مکتب ساختاری توسعه اقتصادی در آمریکای لاتین مطرح شد. اما به مرور، این رشته از مطالعات در جامعه‌شناسی و علوم سیاسی نیز مورد توجه قرار گرفت و مکاتب نوسازی، وابستگی و نظام جهانی در دوره بعد از جنگ جهانی دوم به وجود آمدند. اکنون همگان به این نتیجه رسیده‌اند که توسعه چیزی بیش از نوسازی و رشد اقتصادی است و گذشته از بهبود سطح مادی زندگی، عدالت اجتماعی، آزادی‌های سیاسی و بزرگداشت ارزش‌ها و سنت‌های بومی را هم دربر می‌گیرد. بر این اساس، تعاریف متاخر توسعه واجد وجوه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زندگی بشر می‌باشند و توسعه را در جامعیت آن مورد بررسی قرار می‌دهند. در این راستا، کشور ایران نیز به دنبال رسیدن به توسعه و رهایی از چالش‌های توسعه نیافتگی است و نظریات گوناگونی از جانب نظریه‌پردازان داخل کشور، به خصوص در حوزه علوم اجتماعی، در جهت شناخت پارامترهای موثر بر توسعه نیافتگی ارائه شده است. بر این مبنای پژوهش حاضر با هدف شناسایی پارامترهای موثر بر توسعه نیافتگی ایران و رتبه‌بندی آنها تلاش دارد گام مثبتی جهت ایجاد شناخت و تلاش جهت رسیدن به توسعه‌ی ایران بردارد. روش به کار رفته در این پژوهش، توصیفی-تحلیلی است. روش جمع‌آوری اطلاعات بر مبنای کتابخانه‌ای و نیز میدانی (پرسشنامه‌ای) بوده و تجزیه و تحلیل اطلاعات بدست آمده با استفاده از نرم‌افزار SPSS و آزمون T-test انجام شده است. نتایج حاصل از تحقیق حاضر نشان می‌دهد که ۴۰ پارامتر از منظر نظریه‌پردازان ساختارگرا، نظریه‌پردازان عوامل گرا و نیز نظریه‌پردازان تلفیق‌گرای ایرانی در توسعه نیافتگی ایران نقش دارند. در بین پارامترهای ساختارگرای موثر بر توسعه نیافتگی ایران، پارامترهای بازتولید استبداد، جامعه یک عقلی، نامنی، در پارامترهای عوامل گرا، خلیقات چاپلوسانه، نخبه‌کشی، فرهنگ استبدادی، و در پارامترهای تلفیق‌گرایی، قوانین تمامیت‌خواه، شهروندان بی‌تفاوت و احزاب سفارشی اهمیت بیشتری در توسعه نیافتگی ایران دارا می‌باشند.

واژه‌های کلیدی: توسعه- توسعه نیافتگی- ایران

۱- مقدمه

مطالعات توسعه از دهه ۱۹۴۰، نخست در حوزه علوم اقتصادی و با تاسیس مکتب ساختاری توسعه اقتصادی در آمریکای لاتین مطرح شد. اما به مرور، این رشته از مطالعات در جامعه‌شناسی و علوم سیاسی نیز مورد توجه قرار گرفت و مکاتب نوسازی، وابستگی و نظام جهانی در دوره بعد از جنگ جهانی دوم به وجود آمدند (زاهدی و نجفی، ۱۳۸۴ [۱]). اکنون همگان به این نتیجه رسیده‌اند که توسعه چیزی بیش از نوسازی و رشد اقتصادی است و گذشته از بهبود سطح مادی زندگی، عدالت اجتماعی، آزادی‌های سیاسی و بزرگداشت ارزش‌ها و سنت‌های بومی را هم دربر می‌گیرد (عباسی، ۱۳۹۸ [۲]). بر این اساس، تعاریف متاخر توسعه واجد وجوه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زندگی بشر می‌باشند و توسعه را در جامعیت آن مورد بررسی قرار می‌دهند (شیرزادی، ۱۳۹۱ [۳]). در این راستا، کشور ایران نیز به دنبال رسیدن به توسعه و رهایی از

۱- فارغ‌التحصیل کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی رفاه اجتماعی، دانشگاه پیام نور واحد بوکان

۳- دانشجوی کارشناسی پژوهشگری اجتماعی، دانشگاه پیام نور واحد اردبیل

چالش‌های توسعه نیافتگی است و نظریات گوناگونی از جانب نظریه‌پردازان داخل کشور، به خصوص در حوزه علوم اجتماعی، در جهت شناخت پارامترهای موثر بر توسعه نیافتگی ارائه شده است. به راستی باید این سوالات را مطرح کرد که چرا ایران که در زمان‌های گذشته کشور آباد و دارای فرهنگ و تمدنی پیشرفته و غنی بود توسعه پیدا نکرد؟ چرا ایران مثل بسیاری از کشورهای توسعه یافته چون ژاپن، کره جنوبی، مالزی یا سنگاپور پیشرفت نکرد؟ چرا در ایران مثل بسیاری از دیگر کشورها انقلاب صنعتی اتفاق نیافتاد؟ خلاصه اینکه چرا ایران مدرن نشد؟ در واقع می‌توان به این نکته رسید که حوادث گوناگون و تغییرات و تحولات پی در پی اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی چنان در تار و پود این جامعه نشست است که تبیین آن نیازمند تفسیر و تحلیل‌های متعدد و متناوب از سوی نظریه‌پردازان متفاوت، شده است. تحولات شگرف اجتماعی و سیاسی در سرزمینی کهن، که قدمتی به بلندای تاریخ دارد، این سوال کلی را به ذهن متبادر می‌کند که چرا ایران با آن همه سابقه تمدنی و تاریخی، عقب ماند و پیش نرفت؟ به عبارت دیگر، چرا ایران از توسعه یافتگی باز ماند؟ که در تحقیق حاضر می‌کوشیم تا با نظریات نظریه پردازان ایرانی، به سوالات فوق که به مثابه یک سوال کلی هستند پاسخ دهیم.

در واقع در این مقاله کوشیده شده است تا پارادایم‌های توسعه نیافتگی جامعه ایران را از منظر نظریه پردازان ایرانی، مورد کندوکاو قرار داده و بر اساس نظرخواهی از صاحب نظران مهم‌ترین دلایل توسعه نیافتگی ایران را مشخص کنیم. بر این اساس پارامترهای تحقیق را از ۲۱ نظریه پرداز مورد مطالعه قرار دادیم. هر کدام از این نظری پردازان دلایل و استدلال‌های خاص خود را دارند. عده‌ای ساختار را گرانگه تحلیل خود قرار داده‌اند، تعدادی هم کنش کنشگران را کانون تبیین خود ذکر نموده‌اند و بعضی‌ها هم تلفیقی و ترکیبی اندیشیده‌اند. به بیا دیگر، هم روی ساختار ایستاده‌اند و هم به کنش می‌اندیشند و هم به عوامل خارجی توجه دارند، درواقع سیستماتیک و مجموعه‌ای اندیشیده‌اند. اما می‌توان در یک تقسیم‌بندی علمی، این کارویژه‌ها را در سه حوزه تقسیم بندی نمود. الف) نظریه‌پردازان ایرانی ساختارگرا. ب) نظریه پردازان ایرانی عوامل گرا. ج) نظریه پردازان ایرانی تلفیق گرا. به همین علت، در این مقاله به دنبال تحلیل و تبیین نظریات نظریه پردازان ایرانی بر اساس این تقسیم‌بندی، یعنی ساختارگرایی، عوامل گرایی و تلفیق گرایی ایرانی می‌باشیم. بنابراین بعد از بیان نظریات هر گروه از نظریه پردازان و تعیین پارامترهای آن‌ها، به اولویت‌بندی آن‌ها بر اساس نظر متخصصین و صاحب‌نظران خواهیم پرداخت.

۲- روش تحقیق

روش تحقیق این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی و گردآوری اطلاعات به دو شیوه‌ی کتابخانه‌ای و میدانی صورت گرفته است، که منابع مورد نظر از طریق جمع آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و استفاده از منابع علمی معتبر نظیر کتاب‌ها، مقالات و نشریات جمع آوری گردیده است. و نیز پرسش‌نامه به صورت میدانی برای شناسایی و رتبه‌بندی کردن پارامترهای موثر بر عدم توسعه یافتگی ایران، طراحی شد، و نظر صاحب نظران در حوزه‌های مختلف گرفته شد که با عنایت به تخصصی بودن موضوع تحقیق، جامعه آماری تحقیق با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. سوالات به صورت طیفی با ۵ گزینه‌ی خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم تنظیم گردید و نظر ۷۰ نفر از اساتید و متخصصین علوم اجتماعی سنجش گردید. برای بدست آوردن روابط بین متغیرها از روش آماری آزمون T تک متغیره در نرم افزار SPSS استفاده شد. در پژوهش حاضر تلاش شده است با نگرشی کلان نگر و جامع پارامترهای موثر بر عدم توسعه یافتگی ایران را که حاصل نظریه های نظریه پردازان ایرانی است، مورد بحث و بررسی قرار بدهد تا ضمن شناخت این پارامترها به سطح بندی آنها از نظر اهمیت نیز پرداخته شود.

۳- پیشینه تحقیق

مطالعه‌ی پیشینه تحقیق باعث گسترش آگاهی‌های محقق درباره موضوع می‌شود؛ تا بتواند در پرتو اطلاعات به دست آمده، مسئله تحقیق و متغیرهای خود را دوباره تعریف و معین کند و کرانه‌های آنها را مشخص سازد. این امر کمک می‌کند تا

تحقیقات در راستای مجموعه پژوهش‌های هم‌خانواده قرار گیرد و با دستاوردهای تحقیقاتی دیگران هماهنگ شود. همچنین مطالعه‌ی پیشینه از دوباره کاری و انجام کارهای تکراری جلوگیری می‌کند. در پژوهش حاضر نیز تلاش شده است با مطالعه پیشینه تحقیق ضمن بهره‌برداری از نتایج این تحقیقات یک گام به جلو حرکت شده و از زاویه دیگری به موضوع نگاه شود. در ادامه برخی از مهمترین پژوهش‌ها و مطالعات انجام شده در زمینه‌ی دلایل توسعه نیافتگی ایران در قالب جدول زیر به تفکیک پارامترها و منابع آورده شده است:

جدول ۱: پارامترهای توسعه نیافتگی ایران از منظر نظریه پردازان ایرانی

منبع	پارادایم توسعه نیافتگی	ردیف	
(اشرف، ۱۳۵۹)	نامنی	۱	پارامترهای توسعه نیافتگی ایران از منظر نظریه پردازان ایرانی ساختار گرا
(کاتوزیان، ۱۳۹۰)	عدم انباشت سرمایه	۲	
(غنی‌نژاد، ۱۳۸۶)	کمیبود عوامل تولید	۳	
(سیف، ۱۳۹۰)	عدم شکل‌گیری مناسبات سرمایه‌داری	۴	
(واضحی، ۱۳۹۲)	رشد ناقص سرمایه داری	۵	
(آزاد ارمکی، ۱۳۹۱)	تعارضات فرهنگی و سیاسی	۶	
(موثقی، ۱۳۸۵)	شکست اصلاحات	۷	
(پیمان، ۱۳۹۳)	بازتولید استبداد	۸	
(گودرزی، ۱۳۸۹)	حکومت استبدادی	۹	
(رکعتی، ۱۳۹۷)	جامعه یک عقلی	۱۰	
(رفیع‌پور، ۱۳۹۳)	فرهنگ استبدادی و قومی	۱۱	پارامترهای توسعه نیافتگی ایران از نظر نظریه پردازان عوامل‌گرای ایرانی
(میلانی، ۱۳۸۷)	بی‌سوادی عمومی	۱۲	
(جمال‌زاده، ۱۳۴۵)	معایب اخلاقی	۱۳	
(ایزدی، ۱۳۸۸)	خلقیات چاپلوسانه	۱۴	
(آل احمد، ۱۳۸۹)	غرب‌زدگی	۱۵	
(نراقی، ۱۳۸۰)	خلقیات انتقاد ناپذیر	۱۶	
(رکعتی، ۱۳۹۷)	خط کشیدن روی علم، فاسد شدن اندیشمندان، جامعه هیبوطی	۱۷	
(رضاقلی، ۱۳۸۹)	نخبه‌کشی	۱۸	
(زیباکلام، ۱۳۸۶)	شرایط اقلیمی، تمرکز قدرت و افول علم	۱۹	پارامترهای توسعه نیافتگی ایران از نظر نظریه پردازان تلفیق‌گرای ایرانی
(قاضی‌مرادی، ۱۳۸۹)	شرایط استبدادی، خودمداری فردی، ضعف طبیعی	۲۰	
(طباطبایی، ۱۳۹۲)	فر ایزدی، جنگ‌های بی‌پایان، تعارضات امرا و درباریان و عدم تمایز میان وضع و شخص	۲۱	
(سریع‌القلم، ۱۳۹۰)	اقتدار‌گرایی، اقتصاد تک محصولی، کنش‌گران متملق و تضاد سنت و تجدد	۲۲	
(علمداری، ۱۳۸۷)	عوامل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و خارجی	۲۳	

(رکعتی، ۱۳۹۷)	<p>بیگانگی سیاسی، بیگانگی وطنی، بیگانگی قانونی، بیگانگی ملی، تفکر قوم گرایی، مجلس سفارشی، مطبوعات وابسته، احزاب سفارشی، عدالت سفارشی، انتخابات غیرشفاف، قوانین تمامیت خواه، قوانین استصوابی، نقد مداحانه، شهروندان بی تفاوت، حقوق شهروندی سفارشی، جامعه سازش گر</p>	۲۴	
---------------	---	----	--

۴- یافته‌های تحقیق

۴-۱- یافته‌های آماری

برای اینکه بتوان پارامترهای موثر بر توسعه نیافتگی ایران را مبتنی بر پارامترهای استخراج شده از نظریات و کارهای گذشته مورد آزمون و تأیید قرار داد و وزن آنها را سنجید در این بخش پارامترها در قالب پرسشنامه طراحی شده است و در اختیار صاحب نظران و متخصصان این حوزه قرار گرفته است. پرسشنامه طراحی شده برای این منظور مشتمل بر ۴۱ پارامتر بوده است که در اختیار ۷۰ نفر از اساتید دانشگاه ها و متخصصین قرار گرفته است تا بتوان تأیید یا رد و از سوی دیگر وزن این پارامترها را سنجید.

۴-۲- روایی و پایایی

برای آزمون درستی و خوب بودن پرسشنامه انواع آزمون های روائی مورد استفاده قرار می‌گیرد. نویسندگان برای تفهیم آزمون‌های روائی اصطلاحات مختلفی بکار می‌گیرند مانند: روائی محتوی، روائی معیار و روائی سازه (دانایی فرد و دیگران، ۱۳۸۳: ۳۱۳) برای تأیید بر روایی سوالاتی که در اینجا مطرح شده است می‌توان به تأیید اساتید و صاحب نظران این حوزه اشاره کرد.

از سوی دیگر، پایایی پرسشنامه، از طریق آزمون سازگاری و ثبات تأیید می‌شود. سازگاری نشان می‌دهد چگونه اجزایی که یک مفهوم را می‌سجد به صورت یک مجموعه، به نحوی شایسته بهم گره می‌خورند. ضریب آلفای کرانباخ نوعی ضریب پایایی است که نشان می‌دهد چگونه اجزاء در یک مجموعه، بنحو مناسب به یکدیگر همبسته شده اند. آلفای کرانباخ در قالب میانگین همبستگی های درونی میان اجزاء سنجش کننده محاسبه می‌شود. اگر آلفای کرانباخ به ۱ نزدیکتر باشد، پایایی سازگاری درونی بیشتر است (دانایی فرد و دیگران، ۱۳۸۳: ۴۸۵). بر این اساس، نتیجه آزمون کرانباخ برای پرسشنامه حاضر به صورت ذیل است:

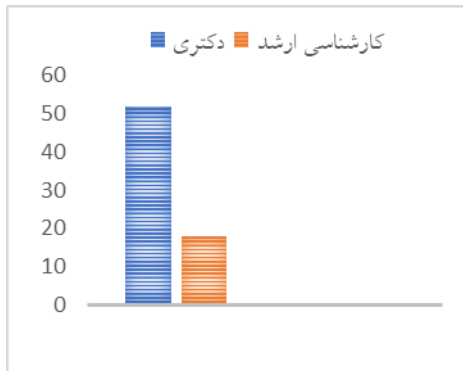
تعداد متغیرها	آلفای کرانباخ
۴۱	۰/۸۴۹

آزمون آلفای کرانباخ

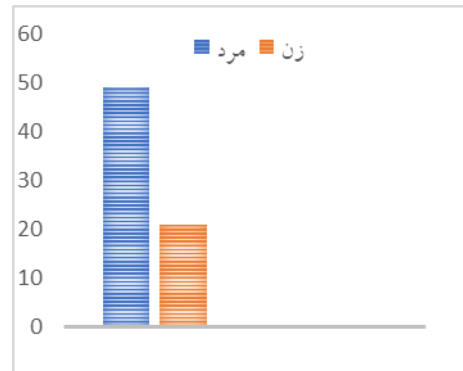
بر پایه آزمون کرانباخ با توجه به اینکه نتیجه بدست آمده از این آزمون ۰/۸۴۹ است و به ۱ نزدیک می‌باشد می‌توان گفت که پرسشنامه از پایایی لازم برخوردار بوده است.

۳-۴- آمار توصیفی

برای شناخت بهتر صاحب نظران و متخصصینی که در تحقیق حاضر به عنوان نخبگان این حوزه‌ی مطالعاتی در نظر گرفته شده است آمار توصیفی آنها در قالب نمودارهای ذیل آورده شده است:

شکل ۲: مدرک تحصیلی

شکل ۱: جنسیت

شکل ۳: تخصص علمی

۴-۴- آمار استنباطی

پرسشنامه تحقیق حاضر که مشتمل بر ۴۱ پارامتر بوده است توسط متخصصین و صاحب نظران این حوزه که شامل ۷۰ نفر بوده‌اند تکمیل شد و برای تحلیل آن جهت تأیید یا رد از آزمون T-test تک متغییره استفاده شده است. نتایج آزمون حاضر به صورت جدول ذیل آورده شده است:

جدول ۲: نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای در خصوص پارامترهای توسعه نیافتگی ایران از نظر نظریه پردازان ساختار گرای ایرانی

پارامترها	t	df	سطح معناداری	اختلاف میانگین	در سطح ۹۵٪ اطمینان پایینی	در سطح ۹۵٪ اطمینان بالایی

نامنی	۱۳/۷۹۷	۶۹	/۰۰۰	/۹۷۱۴۳	/۸۳۱۰	۱/۱۱۱۹
عدم انباشت سرمایه	-۱۶/۰۷۵	۶۹	/۰۰۰	-۱/۲۴۲۸۶	-۱/۳۹۷۱	-۱/۰۸۸۶
کمبود عوامل تولید	-۱۴/۶۹۰	۶۹	/۰۰۰	-۱/۲۵۷۱۴	-۱/۴۲۷۹	-۱/۰۸۶۴
عدم شکل گیری مناسبات سرمایه-داری	۱/۰۹۵	۶۹	/۲۷۷	/۱۰۰۰۰	-۱/۰۸۲۲	/۲۸۲۲
رشد ناقص سرمایه داری	-/۶۱۴	۶۹	/۵۴۱	-/۰۵۷۱۴	-/۲۴۲۷	/۱۲۸۴
تعارضات فرهنگی و سیاسی	۲/۸۸۴	۶۹	/۰۰۵	/۲۲۸۵۷	/۰۷۰۵	/۳۸۶۷
شکست اصلاحات	۲/۴۸۹	۶۹	/۰۱۵	/۲۱۴۲۹	/۰۴۲۶	/۳۸۶۰
بازتولید استبداد	۱۰/۹۷۲	۶۹	/۰۰۰	/۹۸۵۷۱	/۸۰۶۵	۱/۱۶۴۹
جامعه یک عقلی	۱۲/۷۷۲	۶۹	/۰۰۰	/۹۷۱۴۳	/۸۱۹۷	۱/۱۲۳۲

بررسی نتایج حاصل از آزمون T-test در جدول بالا نشانگر آن است که از میان ۹ پارامتر توسعه نیافتگی ایران از منظر نظریه پردازان ایرانی ساختارگرا ۷ پارامتر دارای انحراف معیار کمتر از ۰/۰۵ هستند که مورد تأیید از سوی صاحب نظران و متخصصان قرار گرفته اند. به بیان دیگر این پارامترها از نظر این صاحب نظران در توسعه نیافتگی ایران نقش موثر و فعالی داشته اند. دو پارامتر که شامل عدم شکل گیری مناسبات سرمایه داری و رشد ناقص سرمایه داری می شود، با کسب انحراف معیار بالاتر از ۰/۰۵ رد شده و از نظر صاحب نظران و متخصصان مورد تأیید قرار نگرفته است.

جدول ۳: نتایج آزمون تی تک نمونه ای در خصوص پارامترهای توسعه نیافتگی ایران از نظر نظریه پردازان عوامل گرای ایرانی

پارامترها	t	df	سطح معناداری	اختلاف میانگین	در سطح ۹۵٪ اطمینان	
					پایینی	بالایی
فرهنگ استبدادی	۱۷/۳۰۶	۶۹	/۰۰۰	۱/۲۲۸۵۷	۱/۰۸۶۹	۱/۳۷۰۲
بی سوادی عمومی	۱۱/۵۸۸	۶۹	/۰۰۰	/۹۷۱۴۳	/۸۰۴۲	۱/۱۳۸۷
معایب اخلاقی	۲۴/۲۹۷	۶۹	/۰۰۰	۱/۰۲۸۵۷	/۸۶۶۳	۱/۱۹۰۸
خلقیات چاپلوسانه	-۱۱/۶۰۲	۶۹	/۰۰۰	۱/۴۵۷۱۴	۱/۳۳۷۵	۱/۵۷۶۸
غرب زدگی	۳/۸۹۲	۶۹	/۰۰۰	-/۹۵۷۱۴	-۱/۱۲۱۷	-/۷۹۲۶
خلقیات انتقاد ناپذیر	۱۰/۹۵۵	۶۹	/۰۰۰	/۳۰۰۰۰	/۱۴۶۲	/۴۵۳۸
خط کشیدن روی علم	۱/۸۹۳	۶۹	/۰۰۰	/۹۵۷۱۴	/۷۸۲۸	۱/۱۳۱۴
فاسد شدن اندیشمندان	۱/۸۹۳	۶۹	/۰۶۳	/۱۵۷۱۴	/۰۰۸۴	/۳۲۲۷
جامعه هبوطی	۵/۰۸۱	۶۹	/۰۰۰	/۵۱۴۲۹	/۳۱۲۴	/۷۱۶۲
نخبه کشی	۱۸/۱۳۲	۶۹	/۰۰۰	۱/۲۸۵۷۱	۱/۱۴۴۳	۱/۴۲۷۲

بررسی نتایج حاصل از آزمون T-test در جدول بالا نشانگر آن است که از میان ۱۰ پارامتر توسعه نیافتگی ایران از نظر نظریه-پردازان عوامل گرای ایرانی ۹ پارامتر دارای انحراف معیار کمتر از ۰/۰۵ هستند که مورد تأیید از سوی صاحب نظران و

متخصصان قرار گرفته‌اند. به بیان دیگر این پارامترها از نظر این صاحب‌نظران در توسعه نیافتگی ایران نقش موثر و فعالی داشته‌اند. یک پارامتر که شامل فاسد شدن اندیشمندان می‌شود، با کسب انحراف معیار بالاتر از ۰/۰۵ رد شده و از نظر صاحب‌نظران و متخصصان مورد تأیید قرار نگرفته است.

جدول ۴: نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای در خصوص پارامترهای توسعه نیافتگی ایران از نظر نظریه‌پردازان تلفیق‌گرای ایرانی

پارامترها	t	df	سطح معناداری	اختلاف میانگین	در سطح ۹۵٪ اطمینان	
					پایینی	بالایی
شرایط اقلیمی	-۱۶/۷۵۹	۶۹	/۰۰۰	-۱/۳۷۱۴۳	-۱/۵۳۴۷	-۱/۲۰۸۲
تمرکز قدرت	۶/۰۷۶	۶۹	/۰۰۰	/۶۴۲۸۶	/۴۳۱۸	/۸۵۳۹
خودمداری فردی	۱۶/۰۳۸	۶۹	/۰۰۰	۱/۲۲۸۵۷	۱/۰۷۵۸	۱/۳۸۱۴
ضعف طبیعی	-۱۵/۹۸۴	۶۹	/۰۰۰	-۱/۱۷۱۴۳	-۱/۳۱۷۶	-۱/۰۲۵۲
جنگ‌های بی‌پایان	-۵/۰۷۰	۶۹	/۰۰۰	-۵/۴۲۸۶	-۷/۵۶۵	-۳/۹۹۳
عدم تمایز میان وضع و شخص	-۳/۰۵۴	۶۹	/۰۰۳	-۲/۱۴۲۹	-۳/۵۴۳	-۰/۷۴۳
اقتدارگرایی	۵/۸۸۶	۶۹	/۰۰۰	/۵۵۷۱۴	/۳۶۸۳	/۷۴۶۰
اقتصاد تک محصولی	۱۱/۲۶۵	۶۹	/۰۰۰	/۹۵۷۱۴	/۷۸۷۶	۱/۱۲۶۷
کنش‌گران متملق	۱۱/۵۸۲	۶۹	/۰۰۰	/۹۸۵۷۱	/۸۱۵۹	۱/۱۵۵۵
تضاد سنت و تجدد	۹/۳۴۷	۶۹	/۰۰۰	/۸۴۲۸۶	/۶۶۳۰	۱/۰۲۲۷
بیگانگی سیاسی	-۲/۰۹۱	۶۹	/۰۴۰	-۱/۵۷۱۴	-۳/۰۷۰	-۰/۰۷۲
بیگانگی وطنی	۱۲/۷۱۶	۶۹	/۰۰۰	۱/۱۱۴۲۹	/۹۳۹۵	۱/۲۸۹۱
بیگانگی قانونی	۵/۷۰۶	۶۹	/۰۰۰	/۵۲۸۵۷	/۳۴۳۸	/۷۱۳۴
تفکر قوم‌گرایی	۲۹/۰۰۰	۶۹	/۰۰۰	۱/۶۵۷۱۴	۱/۵۴۳۱	۱/۷۷۱۱
مجلس سفارشی	۱۱/۹۴۵	۶۹	/۰۰۰	/۹۷۱۴۳	/۸۰۹۲	۱/۱۳۳۷
مطبوعات وابسته	۱۲/۲۷۴	۶۹	/۰۰۰	۱/۰۱۴۲۹	/۸۴۹۴	۱/۱۷۹۱
احزاب سفارشی	۱۷/۳۴۵	۶۹	/۰۰۰	۱/۲۵۷۱۴	۱/۱۱۲۶	۱/۴۰۱۷
انتخابات غیرشفاف	۳/۴۶۵	۶۹	/۰۰۱	/۳۲۸۵۷	/۱۳۹۴	/۵۱۷۸
قوانین تمامیت خواه	۸/۳۷۰	۶۹	/۰۰۰	/۶۵۷۱۴	/۵۰۰۵	/۸۱۳۸
شهروندان بی تفاوت	۲۸/۴۸۰	۶۹	/۰۰۰	۱/۶۴۲۸۶	۱/۵۲۷۸	۱/۷۵۷۹
جامعه سازش‌گر	۱۵/۴۲۹	۶۹	/۰۰۰	۱/۱۲۸۵۷	/۹۸۲۶	۱/۲۷۴۵

بررسی نتایج حاصل از آزمون T-test در جدول بالا نشانگر آن است که از میان ۲۱ پارامتر توسعه نیافتگی ایران از نظر نظریه‌پردازان تلفیق‌گرای ایرانی ۲۰ پارامتر دارای انحراف معیار کمتر از ۰/۰۵ هستند که مورد تأیید از سوی صاحب‌نظران و متخصصان قرار گرفته‌اند. به بیان دیگر این پارامترها از نظر این صاحب‌نظران در توسعه نیافتگی ایران نقش موثر و فعالی داشته‌اند. یک پارامتر که شامل بیگانگی سیاسی می‌شود، با کسب انحراف معیار بالاتر از ۰/۰۵ رد شده و از نظر صاحب‌نظران و متخصصان مورد تأیید قرار نگرفته است.

۴-۵- وزن پارامترهای موثر بر توسعه نیافتگی ایران

قاعدتا پارامترهای موثر بر توسعه یافتگی و یا عدم توسعه در فضاهای مختلف جغرافیایی (کشورها) دارای وزنهای متفاوتی می باشند. در این میان، پارامترهای موثر بر توسعه نیافتگی ایران نیز از این قاعده مستثنی نیستند. اگر چه افراد، گروههای ذینفع و سایر بازیگران مبتنی بر مطالعات و برداشتهای خود برخی از پارامترها را کم رنگ تر یا پررنگ تر جلوه می دهند و روی آنها تمرکز دارند اما با نظرسنجی از صاحب نظران و تجزیه و تحلیل آنها می توان به نگاهی کلی تر و جامع تر دست یافت. بر پایه نگاه و نظر این صاحب نظران و متخصصان وزن هر یک از پارامترها در قالب جدول ذیل آورده شده است:

جدول ۵: پارامترهای توسعه نیافتگی ایران از نظر نظریه پردازان ساختار گرای ایرانی

ردیف	پارامتر	میانگین
۱	باز تولید استبداد	۳/۹۸۵۷
۲	جامعه یک عقلی	۳/۹۷۱۴
۲	نامنی	۳/۹۷۱۴
۳	تعارضات فرهنگی و سیاسی	۳/۲۲۸۶
۴	شکست اصلاحات	۳/۲۱۴۳
۵	عدم انباشت سرمایه	۱/۷۵۷۱
۶	کمبود عوامل تولید	۱/۷۴۲۹

نگاهی به جدول بالا نشان دهنده آن است که از میان ۷ پارامتر توسعه نیافتگی ایران از نظر نظریه پردازان ساختار گرای ایرانی پارامترهای باز تولید استبداد و جامعه یک عقلی بالاترین وزن را به خود اختصاص داده اند و پارامترهای عدم انباشت سرمایه و کمبود عوامل تولید کمترین وزن را به خود اختصاص داده اند.

جدول ۶: پارامترهای توسعه نیافتگی ایران از نظر نظریه پردازان عوامل گرای ایرانی

ردیف	پارامتر	میانگین
۱	خلقیات چاپلوسانه	۴/۴۵۷۱
۲	نخبه کشی	۴/۲۸۵۷
۳	فرهنگ استبدادی	۴/۲۲۸۶
۴	معایب اخلاقی	۴/۰۲۸۶
۵	بی سوادی عمومی	۳/۹۷۱۴
۶	خط کشیدن روی علم	۳/۹۵۷۱
۷	جامعه هبوطی	۳/۵۱۴۳
۸	خلقیات انتقاد ناپذیر	۳/۳۰۰۰
۹	غرب زدگی	۲/۰۴۲۹

نگاهی به جدول بالا نشان دهنده آن است که از میان ۹ پارامتر توسعه نیافتگی ایران از نظر نظریه پردازان عوامل گرای ایرانی پارامترهای خلقیات چاپلوسانه و نخبه کشی بالاترین وزن را به خود اختصاص داده اند و پارامترهای خلقیات انتقاد ناپذیر و غرب زدگی کمترین وزن را به خود اختصاص داده اند.

جدول ۷: پارامترهای توسعه نیافتگی ایران از نظر نظریه پردازان تلفیق گرای ایرانی

ردیف	پارامتر	میانگین
۱	قوانین تمامیت خواه	۴/۶۵۷۱
۲	شهروندان بی تفاوت	۴/۶۴۲۹
۳	احزاب سفارسی	۴/۲۵۷۱
۴	خودمداری فردی	۴/۲۲۸۶
۵	جامعه سازش گر	۴/۱۲۸۶
۶	بیگانگی وطنی	۴/۱۱۴۳
۷	مطبوعات وابسته	۴/۰۱۴۳
۸	کنش گران متملق	۳/۹۸۵۷
۹	مجلس سفارشی	۳/۹۷۱۴
۱۰	اقتصاد تک محصولی	۳/۹۵۷۱
۱۱	تضاد سنت و تجدد	۳/۸۴۲۹
۱۲	تفکر قوم گرایی	۳/۶۵۷۱
۱۳	تمرکز قدرت	۳/۶۴۲۹
۱۴	اقتدارگرایی	۳/۵۵۷۱
۱۵	بیگانگی قانونی	۳/۵۲۸۶
۱۶	انتخابات غیرشفاف	۳/۳۲۸۶
۱۷	عدم تمایز میان وضع و شخص	۲/۷۸۵۷
۱۸	جنگ های بی پایان	۲/۴۵۷۱
۱۹	ضعف طبیعی	۱/۸۲۸۶
۲۰	شرایط اقلیمی	۱/۶۲۸۶

نگاهی به جدول بالا نشان دهنده آن است که از میان ۲۰ پارامتر توسعه نیافتگی ایران از نظر نظریه پردازان تلفیق گرای ایرانی پارامترهای قوانین تمامیت خواه و شهروندان بی تفاوت بالاترین وزن را به خود اختصاص داده اند و پارامترهای ضعف طبیعی و شرایط اقلیمی کمترین وزن را به خود اختصاص داده اند.

۵- نتیجه گیری

در این مقاله به دنبال آن بودیم تا با استفاده از نظریات نظریه پردازان ایرانی، پارامترهای توسعه نیافتگی جامعه ایران را مورد کندوکاو قرار دهیم، که بر این مبنا ۴۰ پارامتر مطرح شد. نظریات آن ها را در سه دسته تقسیم بندی نمودیم. گروه اول، نظریه پردازانی هستند که پارادایم توسعه نیافتگی ایران را ساختار جامعه ای آن می دانند. این نظریه پردازان را نیز می توان به دو گروه تقسیم بندی کرد. گروه اول، نظریه پردازان ساختارگرای سرمایه ای هستند. گروهی که معتقد هستند پارادایم توسعه نیافتگی جامعه ایران را باید در مولفه هایی مانند عدم رشد سرمایه داری، عدم انباشت سرمایه، رشد ناقص سرمایه داری و یا کمبود عوامل تولید جست و جو نمود. گروه دوم، نظریه پردازان ساختارگرای استبدادی هستند. گروهی که معتقدند پارادایم توسعه نیافتگی جامعه ایران را باید در مولفه هایی مانند ساختار استبدادی، استبدادسالاری، بازتولید استبداد و شکست اصلاحات جست و جو کرد. به طور کلی، این نظریه پردازان معتقدند که ساختار اقتدارگرایانه و عدم رشد سرمایه داری در این ساختار، علت و علل توسعه نیافتگی ایران هستند. گروه دوم، نظریه پردازانی هستند که پارادایم توسعه نیافتگی ایران را عاملیت

می‌دانند. این نظریه پردازان معتقدند کنش کنشگران جامعه ایرانی باعث توسعه نیافتگی جامعه ایران شده است. از اهم این عناصر فرهنگی می‌توان به خلیقات ایرانیان، بی‌سوادی عمومی، نخبه‌کشی، منجی‌طلبی و ... اشاره کرد. گروه سوم، نظریه-پردازانی هستند که پارادایم توسعه نیافتگی ایران را تلفیقی می‌دانند. اینان نظریه‌پردازانی هستند که علاوه بر مولفه‌هایی مانند ساختار و عاملیت، به عوامل خارجی مانند حملات نظامی بیگانگان نیز در توسعه نیافتگی جامعه ایران توجه دارند. در نهایت، بر اساس نتایج به دست آمده در این پژوهش، پارامترهای بازتولید استبداد، جامعه یک عقلی، ناامنی، خلیقات چاپلوسانه، نخبه‌کشی، فرهنگ استبدادی، قوانین تمامیت‌خواه، شهروندان بی‌تفاوت و احزاب سفارشی مهم‌ترین پارامترهای موثر بر توسعه نیافتگی ایران از منظر نظریه‌پردازان ایرانی بوده‌اند.

مراجع

- ۱- زاهدی، ش.س، نجفی، غ.، "بسط مفهومی توسعه پایدار"، فصلنامه مدرس علوم انسانی، سال دهم، شماره ۴، تابستان ۱۳۸۴.
- ۲- عباسی، ف.، مشارکت اجتماعی و توسعه پایدار روستایی، چاپ اول، نشر باغ رضوان، ۱۳۹۸.
- ۳- شیرزادی، ر.، "توسعه و توسعه انسانی در قطر"، فصلنامه مطالعات سیاسی، سال پنجم، شماره ۱۸، زمستان ۱۳۹۱
- ۴- علمداری، ک.، چرا ایران عقب ماند و غرب پیش رفت، چاپ اول، انتشارات توسعه، تهران، ۱۳۸۷.
- ۵- ایزدی، ع.م.، چرا عقب مانده‌ایم؛ جامعه‌شناسی مردم ایران، چاپ اول، انتشارات علم، تهران، ۱۳۸۸.
- ۶- رفیع‌پور، ف.، دریغ است ایران که ویران شود، چاپ اول، انتشارات شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۳.
- ۷- زیباکلام، ص.، ما چگونه ما شدیم، چاپ اول، انتشارات روزنه، ۱۳۸۶.
- ۸- سریع‌القلم، م.، اقتدارگرایی ایرانی در عهد قاجار، چاپ اول، انتشارات فروزان روز، ۱۳۹۰.
- ۹- قاضی‌مرادی، ح.، استبداد در ایران، چاپ اول، نشر آمه، ۱۳۹۰.
- ۱۰- بابایی فرد، ا.، "توسعه فرهنگی و توسعه اجتماعی در ایران"، نشریه رفاه اجتماعی، دوره دهم، شماره ۳۷، تابستان ۱۳۸۹.
- ۱۱- پیروز، پ.، "پیامدها و واکنش‌های آشکار ناشی از بحران‌ها و تهدیدهای اجتماعی"، نشریه رفاه اجتماعی، دوره چهارم، شماره ۱۶، زمستان ۱۳۸۴.
- ۱۲- موسی رکعتی، س.س.، جواهری‌پور، م. و محدثی، ح.، "واکاوی جامعه‌شناختی پارادایم‌های توسعه نیافتگی ایران از منظر نظریه‌پردازان ایرانی، نشریه مطالعات علوم اجتماعی ایران، سال پانزدهم، شماره ۵۸، بهار ۱۳۹۷.